

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ СТРАТЕГІЧНОЇ (ДІЯЛЬНІСНОЇ) КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Н.С. Щерба

Щерба Н.С. Особливості змісту стратегічної (діяльнісної) компетенції молодших школярів у вивченні іноземної мови

У статті обґрунтовано доцільність розвитку в учнів початкової школи стратегій навчання, проаналізовано сутність понять "стратегічна (діяльнісна) компетенція", "навчальний стиль", "стратегія у вивченні іноземної мови" та "навчальний прийом"; запропоновано групи навчальних стратегій, посилюючих у цьому віці.

Ключові слова: стратегічна (діяльнісна) компетенція, навчальний стиль, стратегія у вивченні іноземної мови, навчальний прийом.

Щерба Н.С. Особенности содержания стратегической (деятельностной) компетенции младшего школьника в изучении иностранного языка

В статье обоснована необходимость развития у учащихся начальной школы учебных стратегий, проанализирована сущность понятий "стратегическая (деятельностная) компетенция", "учебный стиль", "стратегия в изучении иностранного языка" и "учебный прием"; предложены группы учебных стратегий, доступных в этом возрасте.

Ключевые слова: стратегическая (деятельностная) компетенция, учебный стиль, стратегия в изучении иностранного языка, учебный прием.

Scherba N. Peculiarities of Younger Learners' Strategic (Activity) Competence in a Foreign Language Acquisition

In the article the author substantiates the need for primary school pupils' learning strategies, analyses the essence of the following terms: "strategic

(activity) competence", "learning style", "language learning strategy", "learning technique", and suggests groups of learning strategies feasible in this age.

Key words: strategic (activity) competence, learning style, language learning strategy, learning technique.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань початкової школи є формування в учнів самостійності у навчанні. Адже, якщо на даному етапі школярі ще часто потребують додаткової допомоги вчителя і батьків у виконанні навчальних завдань, то в основній школі передбачається, що вони вже здатні учитися самостійно, спираючись лише на матеріали класної роботи. І від того, наскільки якісно почне формуватись в початкових класах стратегічна (діяльнісна) компетенція учнів, здебільшого залежить успішність їх подальшого навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При описі здатності учня ефективно та відносно самостійно вивчати у школі іноземну мову (ІМ) в сучасній методиці користуються такими поняттями, як "стратегічна (діяльнісна) компетенція" (СДК), "навчальний стиль", "стратегія вивчення ІМ" та "навчальний прийом". Як показує аналіз чинної вітчизняної освітньо-нормативної документації та праць вітчизняних і зарубіжних педагогів (Т.Ю. Терновых, 2007; І.В. Родигіна, 2005; І.С. Войтович, Ю.М. Галатюк, В.О. Мислінчук, 2003; В.О. Калінін, 2003; В.М.Топалова, 1998; Л.М. Мітіна, 1999 та інших), передбаченими результатами формування в учнів СДК є знання, навички, вміння, навчальні стратегії та ціннісні орієнтації. Головним компонентом іншомовної СДК вважаються саме стратегії, про що йтиметься далі.

Спираючись на проведені дослідження, ми визначаємо **іншомовну СДК** як *здатність суб'єкта вивчення іноземної мови самостійно та ефективно формулювати й вирішувати проблеми, що виникають у процесі її вивчення, які усвідомлюються ним як труднощі у виконанні того чи іншого навчально-комунікативного завдання, та можуть бути подолані шляхом*

застосування низки стратегій, і внаслідок чого спостерігається покращення його навчальних успіхів тобто особистісний розвиток (який закладався в навчальному завданні).

Поняття **"навчальний стиль"** (раціональний стиль навчальної діяльності, індивідуальний стиль учбової діяльності, learning style) визначається як *підхід до навчання [1], що передбачає узвичаєний вибір учнем тих чи інших стратегій і засобів виконання навчальних завдань [2:9-10; 3 та ін.] чи стратегій усунення від їх виконання.* "Навчальний стиль" також визначається Н.А. Верігіною як *відносно стійка своєрідна система способів і тактик (в авторському тексті – “педагогічної”) діяльності [4:9].*

Кількість навчальних стилів неможливо виміряти, адже кожна людина самотня й неповторна. Проте у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці робляться спроби класифікувати ці стилі згідно тієї чи іншої типології суб'єктів учіння. Наприклад, Т.Ю. Тернових [2:9-10] класифікує навчальні стилі за 6-ма навчальними типами, запропонованими Ф. Вестером

(візуально-, аудитивно-, комунікативно-, тактильно-, практико- орієнтований і абстрактно-аналітичний типи) (F. Vester, 1998). В публікації О.О. Волкової та Л.В. Калініної [5:77] стилі групують за теорією про провідний аналізатор людини (зоровий, слуховий чи кінестетичний).

Нарешті, поняття **"стратегія у вивченні ІМ"** – трактується в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти як *“певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він/вона ставить собі сам/сама, або з яким він/вона стикається” [6:10].* Для позначення цього поняття існує й інший термін – “стратегії оволодіння ІМ” (“стратегії вивчення другої (іноземної) мови”) (M.S. Min-hsun, 2005; A.D. Cohen, Z. Dörnyei, 2002; J. Rubin, 1975; A.U. Chamot, J.M. O'Malley, 1987, 1988; A.U. Chamot, S. Barnhardt, P.B.

El-Dinary, J. Robbins 1996; A.U. Chamot, K. Anstrom, A. Bartoshesky, A. Belanger, J. Delett, V. Karwan, Ch. Meloni, R. Kadah, C. Keatley, 2003 та інші).

До складу стратегій входять **навчальні прийоми** (J. M. Green, 1995; В.В. Луценко, 2002; І.А. Горчакова, 2002 та ін.). Вони призначені для реалізації окремих цілей та етапів навчальних завдань, що пояснює той факт, що стратегії визначаються як комбінації прийомів і зусиль [7:343].

За класифікацією Р. Оксфорд стратегії у вивченні ІМ розподіляються на 2 основні групи: прямих і непрямих стратегій, які діляться далі на 6 підгруп (див. Рис. 1).

Стратегії оволодіння мовами	
Прямі	Непрямі
Запам'ятовування	Метакогнітивні
Когнітивні	Афективні
Компенсаторні	Соціальні

Р

ис. 1. Класифікація стратегій вивчення іноземних мов за Р.Л. Оксфорд

Прямі стратегії – це ті, що безпосередньо впливають на мову, яка вивчається, і вимагають розумової обробки мови [8:37] (вони включають роз'яснення, перевірку / контроль, запам'ятовування, вгадування / індуктивні міркування, дедуктивні міркування та практику). А **непрямі** – це такі, що підтримують і регулюють вивчення мови, основане на навчальному стилі студента чи учня, емоційних характеристиках та поведінкових зразках, безпосередньо не залучаючи саму мову [8:135]. Ці класи взаємно підтримуються.

1. Стратегії запам'ятовування / прийоми – це способи ефективного функціонування та розвитку оперативної та довгострокової пам'яті, завдяки яким учень здатний швидше і продуктивніше запам'ятовувати нову

інформацію та пригадувати раніше засвоєну (D. Larsen-Freeman, 2000; J.M. Green, R.L. Oxford, 1995 та ін.).

2. Когнітивні стратегії / прийоми безпосередньо пов'язані з конкретними завданнями навчання і передбачають відбір і презентування навчального матеріалу згідно цілей і завдань навчання (А.В. Щепілова, 2003; J.M. Green, R.L. Oxford, 1995; J. Rubin, 1981; D. Larsen-Freeman, 2000; T.A. Van Dijk, 1983 та ін.).

3. Компенсаторні стратегії / прийоми містять способи пошуку суб'єктом навчання виходу з положення, коли він не володіє необхідними засобами (знаннями, вміннями) і шукає їм заміну. Вони умовно розподіляються на 2 підвиди: навчальні та комунікативні. Як стратегії навчання вони містять повторення, класифікацію, перенос, дедукцію, індукцію та інше (Р. Елліс, 1987; Г. Ейгер, І. Рапопорт, 1991 та ін.).

Комунікативний підвид компенсаторних стратегій називають у науковій літературі ще й **стратегіями досягнення** (термін: С. Faerch, G. Kasper) (achievement strategies, coping strategies) (L. Mariani, 1994; E. Tarone 1980; Li-sheng XU, 2000; E. Yule, E. Tarone, 1997; M. Canale, M. Swain, 1980; О.Є. Мисечко; R. Hssein, R. Al-khanji, S. El-shiyab та ін.). Компенсаторні комунікативні стратегії визначають як “потенційно усвідомлені плани для вирішення того, що людина вважає проблемою в досягненні певної комунікативної мети” (С. Faerch, G. Kasper, 1980).

4. Метакогнітивні стратегії / прийоми – це стратегії, що ґрунтуються на обдумуванні процесу навчання з метою підвищення його ефективності (N. Naiman, M. Frohlich, A. Todesco, 1975; N. Naiman, M. Fröhlich, H. Stern, A. Todesco, 1978; J. Rubin, 1975; H. Stern, 1983; D. Larsen-Freeman, 2000; J.M. Green, R.L. Oxford, 1995; А.В. Щепілова, 2003 та ін.). Вони використовуються, щоб планувати, контролювати та оцінювати виконання мовних чи мовленнєвих завдань.

5. Афективні / прийоми стратегії (емоційні або стратегії емоційного саморегулювання, “handling emotional issues”) сприяють контролю емоцій: знижують тривожність, слугують засобом самозаохочення та самовинагороди (А.В. Щепілова, 2003; MacIntyre та Gardner, 1991; N. Naiman, M. Fröhlich, H. Stern, A. Todesco, 1978; J.M. Green, R.L. Oxford, 1995 та ін.).

6. Нарешті, соціальні стратегії / прийоми передбачають усі форми співробітництва: уміння і бажання задавати питання, одержувати інформацію, співпрацювати з носіями мови, набувати культурну освіченість (becoming culturally aware) тощо (А.В. Щепілова, 2003; J.M. Green, R.L. Oxford, 1995 та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток стратегічної (діяльнісної) компетенції учнів передбачає формування в них означених груп навчальних стратегій на уроці ІМ. Проте, очевидно, що їх склад та кількість залежатиме від вікових особливостей учнів на кожному етапі шкільної освіти. Перелік груп стратегій, доступних для розвитку в учнів початкової школи, а отже і зміст СДК, є поки що недостатньо вивченими у сучасній методиці, що й визначило **мету нашого дослідження.**

Виклад основного матеріалу. Як показав аналіз психологічної літератури, молодші школярі виявляють посилений інтерес до способів навчальної діяльності [9:180], тому вчителям початкової школи доцільно знайомити їх з її основними компонентами, стимулювати самостійне виконання завдань, демонструвати послідовність виконання навчальних дій (у вивченні ІМ – це стратегії та прийоми). Вивчення праць, присвячених віковим особливостям даного віку, дозволяє уточнити зміст СДК за основними групами стратегій (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Особливості змісту СДК в початковій школі у вивченні ІМ

Групи стратегій	Стратегії, доступні в початковій школі
Запам'ятовування	1. Повторення матеріалу. 2. Групування матеріалу за різними критеріями. 3. Семантичне оброблення матеріалу. 4. Створення мислених образів. 5. Пошук інформації в пам'яті [9:184]. 6. Багаторазове прописування слів і словосполучень.
Когнітивні	1. Стратегії і прийоми, пов'язані з багаторазовим прописуванням. 2. Стратегії, пов'язані із складанням схем, малюнків. 3. У 3-4 класах – стратегії, що спираються на такі мислительні операції, як: <i>аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція</i> . 4. Пошук логічних зв'язків у матеріалі.
Компенсаторні	1. Співпраця з учителем у випадку навчальних труднощів. 2. Співпраця з однокласниками у випадку виникнення запитань. 3. Пошук відповідей на свої запитання у зошиті чи підручнику (3-4 класи).
Метакогнітивні	1. виправлення помилок у своїй роботі, в роботі однокласника чи у спеціально розроблених матеріалах. 2. Стратегії, пов'язані з вибором чи пошуком кращого способу виконання завдання. 3. Стратегії, пов'язані з плануванням часу і послідовності виконання домашньої роботи (наприклад, складання плану виконання роботи). 4. Стратегії, пов'язані з організацією навчального процесу (контроль наявності та підбір засобів навчання, приведення в належний стан місця роботи тощо). 5. Стратегії, пов'язані з самоконтролем повноти виконання навчальних завдань.
Афективні	1. Обговорення з близькими людьми чи вчителем своїх успіхів і невдач. 2. Намагання краще навчатися з метою покращення самооцінки.
Соціальні	1. Стратегії, пов'язані з пошуком потрібної інформації в додатковій літературі (у 3-4 класі за участю дорослих) 2. Стратегії, пов'язані з пошуком у колі родичів та близьких людей, що можуть надати потрібну інформацію.

Висновки з даного дослідження. Як можна помітити з табл. 1, обсяг стратегій, доступних школярам у початковій школі, є досить незначним, якщо розглядати його як завдання для поступового опрацювання протягом 4 років. Це пов'язано зі специфічними віковими обмеженнями дітей молодшого шкільного віку. Формування стратегічних умінь має здійснюватись не лише педагогами, але й тими дорослих з оточення дитини, які контролюють виконання домашніх завдань. Це складне завдання. Однак, розвиток в учнів іншомовної СДК закладе основу для формування їх подальшої самостійності у навчанні.

Перспектива подальших досліджень видається у створенні каталогів стратегій, що могли б бути використаними в початковій школі.

Література

1. Learning Styles // Idpride.net. – Режим доступу : <http://www.idpride.net/learningstyles.MI.htm#What%20are>.
2. Терновых Т. Ю. Методика формирования стратегий автономной учебной деятельности у студентов-первокурсников в работе с иноязычным текстом (языковой факультет, немецкий язык) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед наук : спец. 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)” / Т. Ю. Терновых. – М., 2007. – 20 с.
3. Труханова Т. І. Індивідуалізація навчання професійно орієнтованого читання англійською мовою студентів технікумів та коледжів економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Т. І. Труханова. – К. – 2001. – 16 с.
4. Веригина Н. А. Становление индивидуального стиля педагогической деятельности будущего учителя в процессе практической подготовки : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Н. А. Веригина. – Чита. – 2006. – 23 с.
5. Волкова О. О. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням когнітивних стилів : психолого-лінгвістичні аспекти / О. О. Волкова, Л. В. Калініна // Збірник наукових праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонової. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 2. – С. 75–79.

6. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. / [наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
7. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). / [сост. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин]. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
8. Oxford R. L. Language learning strategies : What every teacher should know / R. L. Oxford.. – Boston : Heinle & Heinle. – 1990. – 342 p.
9. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 360 с.

Щерба Наталія Сергіївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання іноземних мов і прикладної лінгвістики Житомирського державного університету ім. Івана Франка.